

Saako kulttuuria sensuroida?

13.3.2023

Sensuurin tarkoituksena on kitkeä yhteiskunnasta sen haitallisena pitämiä kulttuurisia ja poliittisia ilmauksia, jotka on tuotettu esimerkiksi kirjallisessa muodossa. Yhtä lailla sensuuri voi kohdistua myös musiikkiin, kuvataiteisiin, teatteriin ja muihin taiteenlajeihin sekä tieteen tuloksiin.

Kai Ekholmin ja Päivikki Karhulan mukaan ” suomalaisen sensuurin ja sananvapauden rajat ovat määrittyneet pitkälle kunkin ajan yhteiskuntakehityksen ja poliittisen ja aatteellisen ilmapiirin kehyksissä.” Sensuurin käsitteen klassisen määritelmän osalta he viittaavat Wikipediaan, joka määrittelee sensuurin seuraavasti: ” viranomaisten suorittama suullisten, kirjallisten tai kuvallisten esitysten tarkastus, jonka läpäisy on edellytys julkaisun levitykselle tai julkiselle esittämiselle”.

Klassikot syynissä

Nyt sensuuri on iskenyt silmänsä jälleen kerran kirjallisuuteen. Roald Dahlin legendaarinen *Jali ja suklaatehdas* sekä Don Rosan *Roopen Ankan elämä ja teot* -mammuttiteoksen tarinat Unelmoiden läpi elämän ja Maailman rikkain ankka on koettu nyky-yhteiskunnan arvomaailman vastaisiksi ja siksi niitä on sensuroitu.

Dahlin Jali ja suklaatehdas -kirjassa puolestaan teoksen sankaria Aukusti Lihavistoa ei saa kuvata valtavan lihavaksi vaan pelkästään valtavaksi. Myös muita Dahlin teoksia on modernisoitu. Tämä aiheutti Britanniassa valtaisan kohun ja lopputuloksena oli, että kustantaja julkaisee uusintapainoksena myös vanhat versiot. Jopa maan pääministeri kritisoi kustantajan sensuuripolitiikkaa, ja se sai arvostelua osakseen myös kuningatarpuolisolta ja kirjailijoiden PEN-järjestöltä. (Sirén, 2023.)

Vastaavasti myös agenttimaailman herrasmies, salainen agentti 007 eli James Bond on joutunut

suurennuslasin alle. Mustaa väestöä koskevat rasistisena pidetyt ilmaisut on poistettu ja Bondin suu ei enää kuivu hänen katsoessaan yökerhossa vähäpukeisia naisia – sen sijaan hän tuntee ilmapiirin sähköistyvän. (Enqvist, 2023.)

Rasististen ja muiden halventavien ilmaisujen kitkeminen nykykirjallisuudesta on asianmukaista, mutta onko menneiden sukupolvien tuotoksia syytä mennä sorkkimaan?

Kulttuuri on aikansa peili. Sanat heijastelevat omaa aikakauttaan ja sen arvoja, asenteita ja normeja. Tutkijan näkökulmasta ne myös avaavat meille portin kunkin vuosikymmenen ja vuosisadan elämään ja ihmisten ajatuksiin. Se, mitä nykyisin pidetään sopimattomana tai kyseenalaisena, on kenties muutama vuosikymmen sitten ollut yleisesti hyväksyttyä.

Diktatuureissa sensuurilla on aina ollut iso rooli. Hitlerin Saksan kirjaroviot ja Neuvostoliiton pitkät länsimaisen kirjallisuuden kieltävät listat ovat tästä hyvä esimerkki. sensuurin perusteena ovat menneinä vuosikymmeninä olleet milloin poliittiset, milloin taas uskonnolliset syyt.

Tiede sensuurin kynsissä

Sensuuria voi havaita myös tieteen maailmassa, mikä on suoraan sanoen vaarallista. Historiantutkija analysoi aikalaistekstejä ja referoi niitä tutkimuksessaan. Näin luodaan käsitys aikakauden maailmasta. Tätä taustaa vasten on vaikea ymmärtää tiettyjen tahojen halua sensuroida tutkimustekstistä aikalaisteksteihin kohdistuvia lainauksia, koska ne eivät nykyisten arvojen mukaan ole soveliaita ilmaisuja.

Eri asia sitten on, että silloin kun kyse ei ole historialliseen materiaaliin kohdistuvista lainauksista, vaan modernista tietokirjallisuudesta, tutkimuksesta tai kaunokirjallisuudesta, on syytä pidättäytyä yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyn terminologian käytössä.

Sensuuri – aikansa lapsi

Jos menemme liian pitkälle klassikoihin kohdistuvan sensuurin tiellä, seuraavaksi lienee syytä ottaa käsittelyyn *Tuntematon sotilas.* Se kun sisältää runsaasti kyseenalaisia ilmauksia ja alatyylistä puhetta. Vaikka toisaalta, v:llä alkavaa nimitystä naisen ulkosynnyttimistä voi vapaasti viljellä mediassa. Tosin aikakauden lapsi tuokin termi on – vielä reilut sata vuotta sitten kyse oli väkevästä ja voimakkaasta termistä, johon liittyi valtaa ja voimaa ollen kunniaksi kantajalleen. Se ei suinkaan ollut alatyylinen ilmaus, jollainen siitä sittemmin tuli. Nykyäänhän kyse on lähinnä välimerkistä.

Suvaitsevaisuus on tärkeä asia. Toista ei saa loukata, mutta menneiden sukupolvien ilmaisut on suhteutettava aikaan ja paikkaan. Taide on aikansa tuote.

Ari Haasio
FT, yliopettaja
SeAMK

Kirjoittaja on Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan yliopettaja ja suomalainen tietokirjailija.

Lähteet:

Ekholm, K. & Karhula, P. (ei päiväystä). Suomalaisen sensuurin vaiheet Kalevalasta verkkoaikaan. Helsinki: Kansalliskirjasto. https://sananvapauteen.fi/artikkeli/1749

Enqvist, N. (2023) Nyt sensuroidaan legendaariset James Bond –romaanit – erityisesti syyniin päätyi miesten läähätys. Iltasanomat 27.2.2023.

Sirén, V. (2023). Roald Dahlin tarinat julkaistaan sittenkin myös alkuperäisasussaan – sensurointikohuun ehti ottaa osaa jopa Britannian pääministeri. Helsingin Sanomat 25.2.2023.